https://doi.org/10.18778/8220-700-2.01

WSTĘP

Współczesne badania politologiczne chętnie podejmują temat kryzysu. Trwająca pandemia wywołana wirusem SARS-COV 2 mobilizuje do analizowania tematów związanych z oceną jej bieżących konsekwencji. Ujmując zjawisko kryzysów nieco szerzej, chcieliśmy zderzyć ze sobą różnorodne ujęcia warunków, w jakich się odbywały, jak i wywołanych rezultatów. Biorąc pod uwagę definicję słowa kryzys opublikowaną przez Encyklopedię PWN, przyjęliśmy wspólnie, że:

> kryzys, termin wywodzący się z języka greckiego oznacza okres załamania, przesilenia i potencjalnego przełomu w funkcjonowaniu danego systemu społecznego lub politycznego. Dodatkowo większej precyzji nabiera termin kryzys dopiero przez podanie, jakiej sfery dotyczy, np. kryzys polityczny – załamanie się określonej polityki i utrata przez grupę rządzącą przyzwolenia społecznego, kryzys rządowy – upadek rządu w wyniku udzielenia mu przez parlament wotum nieufności; kryzys parlamentarny – utrata większości przez partię lub koalicję rządzącą, prowadząca do konieczności rozpisania nowych wyborów; kryzys społeczny – stan kumulacji napięć i konfliktów społ., których rozwiązanie wymaga wyjścia poza stosowane do tej pory rozwiązania; kryzys naukowy – sytuacja, w której istniejące teorie nie są w stanie wyjaśnić nowo odkrytych faktów; kryzys kultury – sytuacja, w której następuje upadek dotychczasowych wartości, a nie wykształcają się jeszcze nowe, które mogłyby zająć ich miejsce[1].

Przygotowana publikacja ukazuje wielorakie konsekwencje współczesnych kryzysów i sposoby radzenia sobie z ich rezultatami.

Zespół politologów z Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego przygotował dziesięć artykułów poświęconych różnorodnym ujęciom kryzysu wraz oceną wywołanych konsekwencji, przy wykorzystaniu metod badawczych typowych dla nauk społecznych, zwłaszcza zaś nauk o polityce i administracji. Do najważniejszych wymienić należy: metodę obserwacji, studium przypadku, wywiady pogłębione, metodę analizy dyskursu, metodę komparatystyczną, statystyczną, analizy treści, metodę ilościową, analizę polityki zagranicznej i metodę historyczną. Autorki i Autorzy reprezentujący odrębne metody badawcze podjęli szereg wątków

[1] *Encyklopedia PWN*, słowo kryzys, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kryzys;4011371.html (dostęp: 10.08.2021).

charakteryzujących ekonomiczne, społeczne, kulturowe i polityczne oblicza zmian wywołanych kryzysami zarówno światowymi, jak i lokalnymi. Część z nas prowadzi badania w dwóch dyscyplinach naukowych i poza naukami o polityce i administracji, są dla nas ważne także: antropologia, marketing i zarządzanie, nauki o kulturze i religii oraz historia.

Przygotowane badania dotyczą kolejno: wizerunku polityka w warunkach kryzysu, czyli narracji na temat Willy'ego Brandta w polskiej publicystyce, współczesnej komunikacji w czasach kryzysu i specyfiki efektywnego komunikowania się z wyborcami, konfliktów klimatycznych w dobie pandemii COVID-19 w Ameryce Łacińskiej, międzynarodowych korporacji w dobie Internetu czy zmian postrzegania Igrzysk Olimpijskich w Tokio 2020 po wybuchu pandemii COVID-19. Spojrzeniem w przeszłość jest porównanie Łacińskiej Unii Monetarnej i Skandynawskiej Unii Monetarnej upadających w wyniku XX-wiecznych kryzysów. Kryzysy polityczne opisano przez: pryzmat konfliktu Arabii Saudyjskiej z Katarem, a także amerykanizacji kampanii wyborczych i ich wpływu na polski rynek polityczny czy następstw powojennych migracji powrotnych w Andy na przykładzie nielegalnych zasiedleń terenów podmiejskich Ayacucho. Ostatni artykuł prezentuje kryzys w ujęciu kulturowym i dotyczy zagadnień tożsamości i jej zmian w obrębie Bałut – ważnej historycznie i współcześnie dzielnicy Łodzi.

Pierwszy z artykułów ukazuje wizerunek Willy Brandta w polskiej publicystyce doby PRL. W badaniu przyjęto hipotezę, iż pozytywny wizerunek kanclerza w polskim dyskursie wynikał z potrzeb legitymizacyjnych władzy. Decydującą rolę w kształtowaniu pozytywnego obrazu zachodnioniemieckiego polityka w polskiej prasie odegrał sam kanclerz, doceniany na całym świecie za skuteczne wdrożenie *Ostpolitik*, natomiast po 1981 r. za demonstrowany przez niego stosunek do komunistycznej władzy i ruchów solidarnościowych. W sytuacjach kryzysowych i przełomowych sięgano po wypracowany po 1970 r. wizerunek Brandta jako uznanego polityka Zachodu celem podkreślenia słuszności prowadzonej polityki.

Fragment na temat komunikacji w czasach kryzysu i specyfiki efektywnego komunikowania się z wyborcami jest weryfikacją kluczowych, pośrednich instrumentów komunikacji na rynku politycznym w Polsce. Współczesne organizacje polityczne wykorzystują działania marketingowe do zdobycia przewagi konkurencyjnej w czasach kryzysu. Całość ich działań opiera się na wcześniejszej analizie rynku, wyborze grupy docelowej oraz odpowiednim zastosowaniu narzędzi marketingowych. Działają jako przedsiębiorcy, aby zmaksymalizować swoją efektywność i zadowolić wyborców.

Artykuł dotyczący zaostrzenia się konfliktów klimatycznych – głównie w Amazonii – w okresie pandemii COVID-19 zawiera analizę rozwoju

problemu poszerzoną o zagadnienia bezpieczeństwa, ekologii, jak również szerszego zainteresowania degradacją środowiska jako przyczyny konfliktów, w których strony uciekają się do przemocy. Następnie nakreślona została współczesna sytuacja w wybranym regionie Amazonii. Wskazano czynniki nasilenia się zjawiska nielegalnego wydobycia złota oraz przedstawiono możliwe działania, które należy podjąć, aby zmniejszyć skalę występowania konfliktów klimatycznych w przyszłości.

Celem kolejnego artykułu jest spojrzenie na wpływ globalnych korporacji na prywatność użytkowników w Internecie. Media społecznościowe od wielu lat oferują darmową przestrzeń na dowolne treści stworzone przez użytkowników, jednak dopiero od niedawna padają pytania o faktyczny koszt korzystania z tych usług. Dzięki technologiom internetowym działalność użytkowników w Internecie jest śledzona i przetwarzana do celów marketingowych, bardzo często bez możliwości zatrzymania czy ograniczenia tego procesu. Problem ten okazał się szczególnie istotny w czasie pandemii, gdzie Internet stał się jedynym źródłem informacji oraz narzędziem komunikacji z innymi.

Analiza znaczenia gospodarczego, politycznego i wizerunkowego Igrzysk Olimpijskich i Paraolimpijskich w Tokio 2020 uwzględnia kluczową zmienną, jaką jest wpływ kryzysu wywołanego wybuchem pandemii COVID-19 na przebieg wydarzenia. Analiza została przeprowadzona na podstawie danych statystycznych dotyczących nastrojów społecznych w Japonii i za granicą, wypowiedzi japońskich polityków, przedstawicieli biznesu, mediów i innych grup zaangażowanych w organizację IO. Artykuł pokazuje, że IO w Tokio nie tylko nie spełniły oczekiwań rządu, organizatorów, biznesu, społeczeństwa i społeczności międzynarodowej, ale także przyczyniły się do pogłębienia kryzysu zaufania do polityków oraz utrwalenia negatywnego postrzegania japońskiej sytuacji gospodarczej, określanego w Japonii mianem straconych dekad. Pogarszający się odbiór igrzysk wśród japońskiego społeczeństwa nie jest spowodowany tylko i wyłącznie pogorszeniem sytuacji pandemicznej, lecz także brakiem zarządzania kryzysowego oraz skutecznej strategii komunikacyjnej rządu.

Artykuł dotyczący genezy i rozwoju Łacińskiej Unii Monetarnej oraz Skandynawskiej Unii Monetarnej przygotowano w perspektywie porównawczej. Wymienione unie były próbą jednolicenia państw kontynentu europejskiego dla celów ekonomicznych. W tej koncepcji dużą rolę odgrywała polityka, która wytyczała kierunki również te o charakterze gospodarczym. Poruszono także kwestię bimetalizmu, która w koncepcji unii monetarnych odgrywa istotną rolę. Następny fragment analizuje wydarzenia, jakie miały miejsce w Regionie Zatoki Perskiej w latach 2017–2021, kiedy to nastąpiła eskalacja konfliktu Arabii Saudyjskiej z Katarem, przy aktywnym udziale

Iranu i w mniejszym stopniu Turcji. Przebieg konfliktu, zachowanie stron wpłynęły nie tylko na relacje międzynarodowe w regionie Zatoki Perskiej. Był sprawdzianem wytrwałości Kataru w zderzeniu z potężnym sąsiadem, dla organizacji regionalnej (GCC) jako forum porozumienia się krajów regionu. Dla Teheranu był okazją dla poszerzania strefy wpływów, co jak pokazały wydarzenia pomiędzy 2017 a 2021 r., częściowo się udało.

Marketing polityczny był stale rozwijany w USA, które stały się światowym liderem w zastosowaniach marketingowych na rynku politycznym. Po upadku komunizmu w Polsce w 1989 r. zaistniały nowe okoliczności środowiskowe, a kampania polityczna w stylu amerykańskim stała się osiągalna. Artykuł ten, autorstwa Marka Sempacha, zawiera ocenę kluczowych polskich kampanii, które miały miejsce w czasach kryzysu i pierwszej dekadzie po transformacji ustrojowej. Weryfikuje charakter zaangażowania marketingowego stosowanego przez lokalne organizacje partyjne, poświadczając kwestię amerykanizacji polskich działań marketingowych.

Ostatni artykuł, ujmujący relacje w Ameryce Południowej, omawia obserwowane od ponad trzech dekad powroty peruwiańskich uchodźców wewnętrznych na tereny środkowo-południowych Andów. Stanowią one wyraźny przykład zjawiska decentralizacji współczesnych procesów migracyjnych. Choć są bezpośrednim następstwem konfliktu zbrojnego z lat 1980–2000, ich przebieg determinują również regionalne tradycje migracyjne oraz bieżące uwarunkowania polityczne i ekonomiczne, co czyni z nich problem głęboko amorficzny i, tym samym, bardzo trudno mierzalny. W efekcie poszczególne przykłady andyjskich *retornos*, ich okoliczności i następstwa badane są przede wszystkim z perspektywy jakościowej, najczęściej z uwzględnieniem szerokiego kontekstu historycznego, społeczno-kulturowego i polityczno-ekonomicznego badanego przypadku. Celem wymienionego artykułu było ukazanie panoramy współczesnych powrotów peruwiańskich uchodźców na tereny andyjskiego wyżu oraz scharakteryzowanie na jego tle specyficznej formy migracji powojennej, jaką stanowią zbrojne zasiedlenia obszarów byłych hacjend, okalających miasta, czyli tzw. inwazje *retornantes* zwanych szerzej *afectados*.

Kryzys współczesnej tożsamości ukazany został na przykładzie Bałut, czyli najsłynniejszej wsi w obrębie miasta w Polsce, dotyczy perspektywy zmian w skali mikro. „Nowi imigranci" pochodzący z innych miast i części Polski unikają kupna lub wynajmu mieszkania w obrębie tej dzielnicy. Z kolei rodzimi mieszkańcy Bałut, zwłaszcza ci wielopokoleniowi, często nie wyobrażają sobie mieszkania gdzie indziej. Bałuty ze swoją barwną przeszłością, wielokulturowym i wielowyznaniowym dziedzictwem, ze swoim specyficznym językiem i pamięcią o znanych, wybitnych i często dwuznacznych bohate-

rach pozostawiają w każdym, kto się tu urodził, trwały ślad, a często tęsknotę. Dzięki tym odczuciom współczesne pokolenie wyraża swój stosunek do dzielnicy w formie graffiti na odrapanych i walących się murach Starych Bałut – najbardziej zaniedbanej dzielnicy w Łodzi, dzięki czemu staje się ona jednocześnie najbardziej „narracyjną" dzielnicą miasta. Nie tylko ta twórczość, ale również zachowania mieszkańców częstokroć nawiązują do minionej, a czasem kontynuowanej przeszłości. Jednocześnie w obrębie Bałut toczy się walka o możliwość stawiania nowych budynków mieszkalnych przez deweloperów niemających pojęcia o specyfice tej dzielnicy i tożsamości jej mieszkańców.

Koszty współczesnych kryzysów scharakteryzować można w kilku zasadniczych grupach. Pierwsza dotyczy ich oceny i prezentacji w przestrzeni publicznej. Bagatelizowanie konsekwencji kryzysów społecznych czy politycznych przy wykorzystaniu różnorodnych kanałów medialnych zazwyczaj następuje w celu legitymizacji realizowanej polityki. Brak znajomości istoty i dynamiki rozwoju zjawiska kryzysowego eliminuje podjęcie właściwych rozwiązań czy debaty publicznej jej dotyczącej. Przykładowo, partie polityczne powinny dążyć do pełnej profesjonalizacji swoich działań poprzez odpowiednie zarządzanie procesem komunikowania, który należy prowadzić nieustająco w trakcie całego cyklu wyborczego, a nie jedynie w warunkach kryzysu.

Kryzys postrzegany z perspektywy jednostki przedstawia szacunki strat dotyczące poszczególnych uczestników. Następuje zmiana postrzegania bezpieczeństwa wyłącznie przez pryzmat bezpieczeństwa państwa, a coraz większy nacisk kładzie się również na ocenę zagrożenia przeciętnych obywateli wynikającego często ze zniszczenia środowiska naturalnego. Przyglądając się państwom w Ameryce Południowej, można zauważyć, iż szczególne koszty dewastacji środowiska ponosi ludność rdzenna lub z najuboższych grup społecznych.

Kolejną grupą są koszty społeczne. W konsekwencji współczesnych kryzysów dochodzi do wykluczenia najbardziej wrażliwych grup społecznych. Skala ubóstwa również ma znaczenie dla nasilania się konfliktów o zasoby naturalne spowodowanych zmianami środowiska. Degradacja środowiska naturalnego w regionie latynoamerykańskim wynika w głównej mierze z ubóstwa społeczności lokalnych, ponieważ jest jedynym źródłem utrzymania społeczności zaangażowanych w nielegalny przemysł wydobywczy. Dodatkowo, słabsze pod względem wpływu politycznego, uboższe społeczności funkcjonują tam, gdzie firmy sytuują składowiska odpadów czy spalarnie i właściwie w starciu z dobrze zorganizowanymi i wzmocnionymi przez władze korporacjami nie mają szans w prezentowaniu własnych racji, a ich aktywność, apele i stanowisko nie są prezentowane w przestrzeni medialnej.

Zmiany zachodzą w obrębie świadomości na temat współodpowiedzialności za losy przyszłych pokoleń. Unia Europejska zakończyła w lutym 2021 r. konsultacje społeczne, w których udział wzięli obywatele państw unijnych, przedstawiciele biznesu, organizacji międzynarodowych i społecznych. Debata dotyczyła projektu „Sustainable corporate governance" na temat odpowiedzialności funkcjonowania przedsiębiorstw dla zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska. W dalszej perspektywie jej konsekwencje mogą sięgać poza kontynent europejski. Projekt w obecnej fazie jest krytykowany. Jego wprowadzenie może oznaczać zwiększenie kosztów produkcji czy wzrost cen dla konsumentów. Głównym celem jest budowa większej świadomości społecznej na temat podejmowania codziennych decyzji odnośnie do zakupów i ograniczenia masowej konsumpcji.

Odrębną wśród konsekwencji godzących bezpośrednio w jednostkę jest utrata prywatności i samodzielności w związku z rozwojem nowych mediów. Definiowanie tożsamości, wynikające z postępujących zmian kulturowych, i potrzeba określenia tego, co wspólne i odrębne staje się widocznym, wręcz wszechogarniającym zjawiskiem światowym. Ceną jest tutaj prywatność i konieczność dzielenia się swoimi danymi z potężnymi korporacjami, które później wykorzystują te dane do budowania spersonalizowanych kampanii marketingowych. Siła przetargowa tych firm jest wystarczająca, by proponować standardy i zmiany, które dotykają szeroko pojętego Internetu. W konsekwencji, sieć globalna, która miała być najbardziej demokratycznym z mediów, zarządzana jest przez pojedyncze globalne firmy, które decydują o tym, co dany użytkownik zobaczy, a co zostanie przemilczane. Z punktu widzenia użytkowników pozytywną zmianą jest wprowadzenie przez gigantów medialnych narzędzi pozwalających sprawdzić, jakimi danymi dysponują firmy, oraz nakazać ich usunięcie. Nie chroni to przed dalszym śledzeniem aktywności w Internecie, lecz ogranicza ewentualne negatywne skutki.

Wśród konsekwencji makroekonomicznych wymienić należy: współdziałanie Banku Światowego z Międzynarodowym Funduszem Walutowym w ramach finansowania ogromnych i kapitałochłonnych inwestycji, bez uwzględniania lepiej dostosowanych do lokalnych warunków rozwiązań. Koszty finansowe wynikają także z chęci maksymalizacji zysku przy jednoczesnym cięciu kosztów wynikającym z polityki firm z zagranicznym kapitałem, stosujących praktyki niedozwolone w krajach ich pochodzenia.

Koszty finansowe kryzysów przeniosły się również na przebieg debaty publicznej, przykładem były wypowiedzi przedstawicieli japońskiego biznesu, w tym sponsorów igrzysk. Po wybuchu pandemii Olimpiada była traktowana jako problem wizerunkowy i zła inwestycja, a nie impuls służący pobudzeniu gospodarki tak jak obiecywał rząd. Krytyka społeczeństwa związana z igrzy-

skami doprowadziła do zniechęcenia sponsorów oraz do wstrzymania planowanych działań marketingowych. Z perspektywy społeczeństwa organizacja imprezy była postrzegana jako niepotrzebne wydarzenie, które przyczyniło się głównie do zwiększenia japońskiego długu publicznego.

Konsekwencje gospodarcze wywołane skutkami wojen mają odzwierciedlenie nie tylko w relacjach dwustronnych, lecz także w odpowiednim prezentowaniu tych konsekwencji w dyskursie publicznym po upływie dziesięcioleci z zamiarem zbicia politycznego kapitału. To nie tylko kwestia doboru argumentów i prezentowania stanowisk prawnych obydwu stron sporu, lecz także publiczne omawianie strat w perspektywie aktualnej polityki regionalnej czy kontynentalnej w nadziei na ułatwienia w realizacji doraźnych zamiarów politycznych na forum międzynarodowym. Szafowanie tematem winy i zadośćuczynienia stanowi w relacji wielu państw przeszkodę na drodze do dialogu. Przykład południowoamerykański wskazuje, że choć postawy mogące wydawać się zewnętrznemu obserwatorowi „roszczeniowe", w powojennych realiach prowincji stają się wyrazem aktywizacji – poszkodowanej w wyniku przemocy politycznej – ludności andyjskiej.

Wśród opisanych kosztów politycznych współczesnych kryzysów wymienić należy zmiany sojuszów zarówno w kontekście globalnym, jak i regionalnym – przykład polityki bliskowschodniej dyplomacji amerykańskiej i pewna zmienna wpisana w kadencyjność urzędu prezydenta. Dotyczy nie tylko konsekwencji polityki wobec Iranu, Arabii Saudyjskiej, Kataru czy Polski, ale także obserwowanej w ostatnich tygodniach kwestii afgańskiej.